

FÜGGELÉK

JEGYZETEK

Bevezető

1. Nagy Vilmos, vitéz lófő nagybaczoni (Parajd, 1884. 05. 30.–Piliscsaba, 1976. 06. 21.), hivatásos katonatiszt, vezérezredes. Mint nyugállományú vezérezredes, 1942. szeptember 24-e és 1943. június 12-e között honvédelmi miniszter.
2. Győr-belvárosi római katolikus plébániahivatal Kereszteltek anyakönyve XIV. kötet (1887) 155. lap, 61. sorszám.
3. Kriegsarchiv (Wien) Kriegsschule Fasc. 32. Protokoll über die... 1914., Fasc. 38. Kriegsschüler, Fasc. 57. Aufnahmsjähre 1911.
4. A Tanácsköztársaság Vörös Hadseregében szolgálatot vállalt tisztokról, illetve későbbi pályafutásukról részletesebben lásd: Fogarassy László: Kik vezették az 1919-es magyar Vörös Hadsereget? In: Hajdú Tibor (szerk.): „A magyar katonatiszt” (1848–1945) Bp., 1989. 68–84. old., valamint Szakály Sándor: A Magyarországi Tanácsköztársaság Vörös Hadseregének tisztikara. Palócföld, 1989/1. szám.
5. Sztójay (Stojakovics) Döme, vitéz (Versec, 1883. 01. 05.–Bp., 1946. 08. 22.), hivatásos katonatiszt, majd politikus, diplomata. 1919-ben a Vörös Hadsereg főparancsnokságának hírszerző és kémelhárító főnöke. 1925. szeptember 1-jétől rövid megszakítással 1933. május 1-jéig magyar katonai attasé Berlinben. Majd 1935. december 10-étől 1944. március 22-éig berlini magyar követ, 1944. március 22-étől 1944. augusztus 29-éig miniszterelnök. 1944. november 28-ával szolgálaton kívüli vezérezredes. Mint háborús bűnöst halálra ítélték és kivégezték.
6. Szombathelyi Ferenc Kárpáthy Kamilló, vitéz (Bp., 1876. 03. 25.–Szolnok, 1952. 09. 08.), gyalogsági tábornok, a honvédség főparancsnoka (1930. 05. 26.–1935. 01. 16.), majd Shvoy István, vitéz (Bp., 1876. 05. 04.–Bp., 1949. [?]), gyalogsági tábornok, a

honvédség főparancsnoka (1935. 01. 16.–1936. 09. 05.) mellett töltötte be a szárnysegédi beosztást.

7. Horthy Miklós, vitéz nagybányai (Kenderes, 1868. 06. 18.–Estoril [Portugália], 1957. 02. 09.) altengernagy, Magyarország kormányzója, 1920. március 1-jétől 1944. október 16-áig. Szombathelyi Ferenc kinevezését a Honvédségi Közlöny (Személyes ügyek) 1941/42. száma (1941. 09. 06.) közölte az 521. oldalon.
8. Bárdossy László, dr. (Szombathely, 1890. 12. 10.–Bp., 1946. 01. 10.), diplomata, politikus. 1934-től bukaresti magyar követ, 1941. február 4-e és 1942. március 7-e között külügyminiszter, majd 1941. április 3-ától 1942. március 7-éig miniszterelnök is.
9. Werth Henrik (Rezsőháza, 1881. 12. 26.–Szovjetunió, 1952. 05. 28.), hivatásos katonatiszt, vezérezredes. 1938. szeptember 29-e és 1941. szeptember 4-e között a Honvéd Vezérkar főnöke.
10. Bárdossy László 1941. augusztus 26-án levélben fordult Horthy kormányzóhoz, melyben Werth önálló, a kormány intézkedéseit, elhatározásait bíráló álláspontjáról, emlékiratairól szólt. Bárdossy levelét lásd: Horthy Miklós titkos iratai. Bp., 1963. (második kiadás) 300–308. old.
11. Horthy István, vitéz nagybányai (Pola, 1904. 12. 09.–Alekszejvka [Szovjetunió], 1942. 08. 20.), Horthy Miklós idősebb fia, gépészmérnök. 1942. február 19-étől haláláig kormányzóhelyettes.
12. Werth Henriket a Honvéd Vezérkar főnöke szolgálati állásából 1941. szeptember 4-én mentették fel.
13. Kállay Miklós, dr. nagykállói (Nyíregyháza, 1887. 01. 23.–New York [USA], 1967. 01. 14.), földbirtokos, politikus. 1942. március 9-étől 1944. március 22-éig miniszterelnök, 1942. március 9-étől május 20-áig ideiglenesen, majd 1943. július 24-éig külügyminiszter is.
14. Szombathelyi Ferenc és társai ellen a katonai ügyész szolgálati büntett elkövetése miatt tett büntetőindítványt. A tárgyalás 1944. október 11–12-én Budapesten zajlott a Honvéd Vezérkar főnöke bírósága I. előtt. A tárgyalás fennmaradt jegyző-

könyvét közli: Szakály Sándor: Szombathelyi Ferenc vezérezredes és társai a Honvéd Vezérkar főnökének bírósága előtt. Budapest, 1944. október 11–12. Hadtörténelmi Közlemények (a továbbiakban HK.) 1986/1. 182–202. old.

15. Hitler, Adolf (Braunau am Inn [Ausztria], 1889. 04. 20.–Berlin, 1945. 04. 29.), német politikus, a Nemzetiszocialista Német Munkáspárt vezetője. 1933. január 30-a és 1945. április 29-e között Németország, illetve a Német Birodalom kancellárja, 1934. augusztus 2-ától „vezére” is. 1938-tól egy személyben a német fegyveres erők főparancsnoka is.
16. Szombathelyi Ferenc felmentését a Honvédségi Közlöny (Személyes ügyek) 1944./17. száma (1944. 04. 19.) közölte a 357–358. oldalakon.
17. Vörös János, vitéz nemes (Csabrendek, 1891. 03. 23.–Balatonfüred, 1968. 07. 23.), hivatásos katonatiszt, vezérezredes. 1944. április 19-étől 1944. október 16-áig a Honvéd Vezérkar főnöke. 1944. december 22-étől 1945. november 15-éig az Ideiglenes Nemzeti Kormány honvédelmi minisztere, 1944. december 23-ától 1946. február 21-éig az újjászervezett honvédség vezérkari főnöke.
18. A lefokozásról és a kicsapásról hozott határozatot a Honvédségi Közlöny 1945/18. száma (1945. 10. 01.) közli a 170. oldalon.
19. Nem ismerünk közelebbi adatokat róla.
20. Illyés Gyula (Felsőrácegrespuszta, 1902. 11. 02.–Bp., 1983. 04. 15.) író, költő, műfordító. A két világháború között a népi írók csoportjához tartozott.
21. Belügyminisztérium irattára. Szombathelyi Ferenc népbíróági perének iratai. Nb. 653/1946. Illyés Gyula tanúvallomása.
22. Belügyminisztérium irattára. Uo. A Budapesti Népbíróság ítélete.

*Szombathelyi Ferenc vezérezredes, a Honvéd Vezérkar
volt főnökének védőirata, 1945. június*

1. Magyarország 1941. június 27-én lépett be a Szovjetunió elleni háborúba. Ennek közvetlen előzménye a máig tisztázatlan, kassai bombázás volt. Horthy Miklós és a katonai, valamint a politikai vezetés szovjet támadógépekről kapott értesítést. Ennek következtében az államfő jóváhagyásával és a Minisztertanács egyetértésével a miniszterelnök 1941. június 27-én az Országgyűlés képviselőházában bejelentette, hogy a hadiállapot Magyarország és a Szovjetunió között beállott. Tehát nem hadüzenetről volt szó. A hadba lépés körülményeiről, a bejelentés törvényességéről részletesebben lásd: Szakály Sándor: A „hadüzenet”. Egy minisztertanácsi jegyzőkönyv margójára. Életünk, 1987/2. szám.
2. Szombathelyi Ferenc, altábornagyi rendfokozatban 1939. január 15-e és 1941. augusztus 1-je között a kassai VIII. hadtest parancsnoka volt.
3. 1940 nyarán a román–magyar szembenállás nyílt, fegyveres konfliktus kirobbanásával fenyegetett. A kölcsönös mozgósításokat követően az ún. tengelyhatalmak – Németország és Olaszország – közvetítése, majd az ún. második bécsi döntés (1940. augusztus 30.) egy időre feloldotta a veszélyhelyzetet. A magyar–román viszony, illetve a katonai, katonapolitikai elképzelések alakulására részletesebben lásd: Dombrády Lőránd: Hadsereg és politika Magyarországon 1938–1944. Bp., 1986. 94–149. old.
4. maritim (latin) = tengeri

Memorandum

1. Blitzkrieg (német) = villámháború
2. 1940. március 3-ával a honvédség főparancsnoka szolgálati állást megszüntették. A főparancsnok addig gyakorolt feladat- és jogkörét a Honvéd Vezérkar főnökére ruházták át.

3. Szombathelyi Ferenc nem emlékezett pontosan. Az adott időpontban őt, nála rangban idősebb tábornok szolgált a honvédségben, éspedig: Gorondy-Novák Elemér vezérezredes, a 3. hadsereg parancsnoka; Gyórfy-Bengyel Sándor vezérezredes, honvédelmi miniszterhelyettes; Jány Gusztáv vezérezredes, a 2. hadsereg parancsnoka, Keresztes-Fischer Lajos vezérezredes, a kormányzó katonai irodájának főnöke, főhadsegéd és Littay András vezérezredes, a honvédelmi minisztérium légügyi főcsoportfőnöke. Szombathelyi Ferencnek a Honvéd Vezérkar főnökévé történt kinevezése után Jány Gusztáv azonnali nyugállományba helyezését kérte a kormányzótól, mivel nála rangban fiatalabb tábornok került a Honvéd Vezérkar főnöke posztjára. Kérését a szolgálat érdekeire való hivatkozással nem teljesítették.
4. Werth Henrik életrajzi adatait lásd a Bevezető 9. számú jegyzetében.
5. Rátz Jenő, vitéz nagylaki (Nagybecskerek, 1882. 09. 20.–Vác, 1952. 01. 21.), hivatásos katonatiszt, vezérezredes. 1936. 09. 05. és 1938. 05. 24-e között a Honvéd Vezérkar főnöke, 1938. 05. 14-étől 1938. 11. 15-éig honvédelmi miniszter. Nyugállományba vonulása után élénk politikai tevékenységet fejtett ki. 1944. 03. 22-e és 1944. július 19-e között a miniszterelnök helyettesítésével megbízott, tárca nélküli miniszter volt a Sztójay-kormányban. A nyilas hatalomátvétel után a felsőház elnöki tisztét töltötte be.
6. A Szovjetunió elleni hadműveletekben 1941. június végétől részt vevő Kárpát-csoport (parancsnoka Szombathelyi Ferenc) alárendeltségéből 1941. július 9-én kivált a gyorshadtest, amely eljutott a Donyecig. A seregtest utolsó csapatai 1941 decemberében tértek vissza Magyarországra a keleti frontról.
7. A gyorshadtest hazaszállítása után, illetve már azt megelőzően, az ún. Magyar Megszálló Csoport működött a Szovjetunió elfoglalt területén 1941. október 6-ától, kétdandárnyi erőben. 1942. február 9-én ebből a Keleti Megszálló Csoport jött létre és ugyanekkor kezdte meg működését a Nyugati Megszálló Csoport. A két megszálló csoport létszáma néhány tízezer főt tett ki.

Német követelések

1. Ribbentrop, Joachim von (Wesel, 1893. 04. 30.–Nürnberg, 1946. 10. 16.), diplomata, politikus. 1938 februárjától az összeomlásig a Német Birodalom külügyminisztere.
2. Ribbentrop külügyminiszter 1942. január 6-a és 9-e között tárgyalta Budapesten a magyar politikai és katonai vezetés képviselőivel, elsősorban a háborúban való nagyobb magyar részvételről.
3. Keitel, Wilhelm (Helmscherorde, 1882. 09. 22.–Nürnberg, 1946. 10. 16.), hivatásos katonatiszt, vezértábornagy. 1938. február 4-étől 1945. május 8-áig az OKW (Oberkommando der Wehrmacht = német véderő-főparancsnokság) főnöke.
4. Keitel vezértábornagy 1942. január 20-a és 22-e között tárgyalta Budapesten, amely tárgyalások a 2. magyar hadsereg frontra küldését eredményezték.
5. A budapesti tárgyalásokról Keitel vezértábornagy töredékes visszaemlékezéseiben a következőket olvashatjuk:
„A kormányzóval, a hadügyminiszterrel (sic!) és a miniszterelnökkel való találkozások után két délelőtt ismételt megbeszélésekre került sor a hadügyminiszterrel (sic!) és a vezérkari főnökkel (sic!). Az első alkalomkor nem tudtam kitérni az ígéret elől, miszerint a magyar hadosztályokért cserébe nagyszámú német fegyvereket adjunk. Kénytelen voltam ezen a téren engedményeket tenni, hisz páncéltörő ágyúk, gyalogsági lövegek és egyéb modern felszerelés nélkül a magyar hadosztályok a jól felszerelt oroszokkal szemben nem sokat használtak volna. Amikor Szombathelyi kocsijával személyesen jött értem, hogy elvigyen egy a tiszteletemre rendezett bankettra, útközben – meglepetésemre – feltette nekem a kérdést, mégis mi lenne az a szám, amelyre én az úgynevezett könnyű hadosztályokból igényt tartanék? Rövid gondolkodás után rávágtam: 12! (Valójában 25 hadosztályról volt szó kezdetben. G. P.) Erre Szombathelyi azt válaszolta, ő is körülbelül ennyire gondolt. A továbbiakban ígéretet tett 9 könnyű és egy, kezdetben gyengén felszerelt páncélos hadosztály kiállítására. Ugyanak-

kor kilátásba helyezett egy második páncélos hadosztályt is, ha mi ennek felszerelését rövid időn belül vállalnánk!... Így tehát néhány perc alatt megtörtént az egyezés. Meg voltam elégedve az eredménnyel, mert jobb, ha kevesebb, de alaposabban kiképzett és felszerelt hadosztályokat kapunk, mint esetleg nagyszámban olyan kötelékeket, amelyek harcierő terén semmiféle értékkel nem rendelkeznek!” Idézi: Walter Görnitz: Generalfeldmarschall Keitel Verbrecher oder Offizier? Erinnerungen, Briefe, Dokumente des Chefs OKW. Göttingen, 1961. 280. old. (továbbiakban: Görnitz: i. m.)

Ugyanezen tárgyalásokról Szombathelyi Ferencnek – szintén töredékesen – fennmaradt feljegyzéseiben a következőket olvashatjuk:

„Tárgyalások Keitel vezértábornaggal 1942. január 21-én.

Január 21-én az ebéd a Kormányzó Úr Ó Főméltóságánál volt. Ebéd után, az ebédről elmentében Keitel vezértábornagy a mellékelt levelet* nyomta a kezembe. Ez a levél meglepetésként hatott, mert teljesen eltért attól a várakozástól, amely az előző estén a Ritz Szállodában lefolyt vacsora utáni beszélgetésünk folyamánaképpen alakult ki bennünk, bennem és a honvédelmi miniszter úrban.

Ezen beszélgetés alapján ugyanis az a vélemény szűrődött le bennünk, hogy Keitel előreláthatólag kb. 6 dandárra számít részünkről, és talán még a páncélhadosztályt fogja kérni, amelyet a németek által rendelkezésre bocsátott harckocsianyaggal szereltünk fel.

A miniszterelnök úrral lakásomon folytatott tárgyaláson, amelyen a honvédelmi miniszter úr is megjelent, megállapodtunk abban, hogy a Keittel folytatandó tárgyalásoknál a fenti erőszabot mértékét tartjuk szem előtt. De azt is megtárgyaltuk, hogyha másként nem lehetne, akkor mint maximális ha-

* Nem található az iratok között.

tárig, 9 dandár erejéig mehetnének. Keitelnek követelménye, mely 3 hadtestet, á 3 dandár, azonkívül a gyorsadtestet és 1 hegyidandárt tartalmaz, ezt a mértéket persze messze túllépte, de egyben lehetőségeinket is messze túlhaladta.

Keitel levelét a honvédelmi miniszter Úrnak mindjárt bemutattam, amelynek tartalmán Ő is meglepődött és megállapodtunk abban, hogy erről a követelményről szó sem lehet.

Keittel a tárgyalások 17 órakor a HM. Úr irodájában és jelenlétében indultak meg, amelyen én, mint a vezérkar főnöke az alábbiakat fejtettem ki:

A magyar hadsereg szélességében van megszervezve, de nincs mélysége. A hadsereg csak 1944 év végével lesz majd kész. A jelenlegi állapotában kb. csak félig van felfegyverezve, és csak egy jobbfajta megszálló hadseregnek tekinthető, mert nemcsak a felszerelés, de a kiképzés terén is el vagyunk maradva. Ezen állapotában egy olyan korszerű ellenséggel, mint az orosz, amely még a németek számára is kemény diót jelent, nem veheti fel a harcot úgy, hogy siker kecsegtetné.

Különb is nekünk nem 28 dandárunk van, mint azt a hadrend feltünteti, hanem csak 21 dandárunk. Mert az erdélyi hadtest még nincs felállítva, az I. hadtest 2 dandárát a páncélos csapatok felállítása céljából feloszlattuk, a hegyidandár pedig szervezés alatt van. A gyorsadtestet szintén feloszlattuk és belőle 2 páncélhadosztályt akarunk csinálni, 5 dandár pedig már kint van, mint megszálló erő.

A magyar hadsereg ily távoli alkalmazásra sem lelkiileg, sem szervezésileg nincsen felkészülve, de maga az ország sincs. A magyar hadsereg és a magyar nemzet szempontjából ez a távoli háború pszichológiailag túlfeszített követelmény.

Az országból különben sem vihetünk ki mindent, mert így a Duna-medence teljesen haderő nélkül marad, ami különösen a Balkánra való tekintettel igen veszélyes helyzetet jelentene adott esetben – ha az angolszászok ott partra szállnának –, úgy számunkra, mint a közös hadviselés szempontjából is. Különb a két arcvonalas háború szempontjából is jó, ha erők vannak kéznél a központi fekvésű Duna-medencében.

Ribbentrop külügyminiszter által e hó folyamán történő látogatása alkalmából követelt 100%-os belemenés a háborúba, részünkről egészen lehetetlen. Ezt én magának Ribbentropnak is megmondtam, de lehetetlen annak az erőnek a rendelkezésre bocsátása is, amelyet Keitel vezértábornagy levélben kér.

Meg kell gondolni azt is, hogy Magyarország tisztán ideális javakért harcol. Nem keresünk Oroszországban semmit, nem úgy, mint a románok, akik minket állandóan és nyíltan támadással fenyegetnek és véreinket Erdélyben sanyargatják. Már erre való tekintettel is lehetetlen, hogy összes erőinket Oroszország ellen vigyük el és Magyarországot teljesen védtelenül hagyjuk.

Keitel vezértábornagy kifejtette, hogy a Balkán felől veszély nem fenyeget. Romániától nem kell félni, mert ez a háborúban igen nagy erővel fog részt venni, viszont azonban Románia attól fél, hogy a magyarok fogják megtámadni őket és ezért nem akarnak teljes erővel az orosz háborúba belefeküdni.

Keitel kijelentette, hogy az orosz hadsereg különben is nagyon legyengült. A téli harcok nagy veszteséggel jártak, tüzerése alig van, páncélosokban, valamint nehézfegyverekben sok a kiesés. Ebből kifolyólag a magyar hadsereg nyugodtan szembeszállhat vele. Ezt a felfogást nem tehattük magunkévá, mert éppen a téli harcoknál megmutatkozott az orosz hadseregnek még mindig töretlen ereje, abból kifolyólag föltétlenül szükségesnek tartottuk azt, hogy a magyar hadsereg felfegyverkezése terén a németek segítséget nyújtsanak, hogy a magyar egységek ütőképessége lehetőleg a németek ütőképességének színvonalára emeltessenek.

Dacára Keitel kijelentéseinek az oroszok erőállapotára vonatkozólag és megnyugtatóására, amelyet a román és Balkán viszonylatban nyújtott, magunk részéről 6 dandárt ajánlottunk fel, amiről Keitel egyáltalán hallani sem akart, mert ezt olyan kevésnek tartotta. Hosszú alküdozás és huzavona után, végre megállapodtunk abban, hogy 3 dandárt, amelyek megszállási célokra lettek volna igénybe véve, szintén hadiállo-

mányra töltjük fel és ezt is a hadműveleti hadseregbe állítjuk be. Így ezen hadsereg 9 dandárból, egy páncéldandárból fog állani, mely 3 hadtestben lesz összefogva, míg a megszálló erők 5 dandárt fognak kitenni. Részleteket erre vonatkozólag a mellékelt megállapodás tartalmaz.*.

A hadsereg felszerelése a németek részéről külön megbeszélés és megállapodás tárgyát képezi a vezérkarok között. Hogy a felajánlott erő tekintélyesebbnek lássék, a dandárokat könnyű hadosztályoknak neveztük el.

Ezzel a tárgyalások részünkről lezárultak, a részlettárgyalások a vezérkar főnökének helyettese vezetésével indultak meg, a német segítség megbeszélése végett.

Impressziónk a tárgyalás lezártával az volt, hogy kevesebb erőt nem adhattunk volna, mert ezáltal a németeket magunkra haragítottuk volna. Ez lett volna a legrosszabb, mert áldozatot is kellett volna hozni és emellett csak lekicsinylés és talán megvetés lett volna osztályrészünk.

A tárgyalásokat követőleg Keitel figyelmét felhívtam a Volksbund káros tevékenységére is és rámutattam arra, hogy a magyar ember milyen nehéz szívvel megy ki a németekkel a német győzelemért Oroszországba harcolni akkor, amidőn a hazai németiség itthon ellene szerveződik és hátbatámadására készül. A Volksbund-szónokok arról beszélnek, hogyha a németek győznek, akkor itt a magyarok úgylis el lesznek intézve. Felemlítettem, hogy a Deutsche Zeitung »Wir rüssten zum Kampf« cím alatt magyarelles cikket jelentetett meg. Azután megemlítettem, hogy a legutóbbi Volksbund-gyűlésen a németek mártírokról beszéltek, akik itt Magyarországon meghaltak a német mozgalomért. (Toten der Bewegung.) Ezzel kapcsolatban felemlítettem az egyik mártír jellemző esetét, akinek neve Stirlik és Piliscsabán van eltemetve.

.2 db melléklet

Keitel-féle levél és feljegyzés a megállapodásunkról.”
Magyar Országos Levéltár (a továbbiakban OL) BM Szálasi-per iratai. Filmtár, 7887. doboz.

* Nincs mellékelve.

6. Hogy Keitel megígérte az orosz frontra küldendő magyar csapatoknak korszerű német fegyverekkel való felszerelését, az kitűnik a már idézett Keitel-visszaemlékezésekből, ahol a vezértábornagy így írt: „Jóllehet a nagy bankettet követő délelőtti tárgyaláson még egy sor kritikus pontot érintettünk, amely alatt egyedül álltam a sarat két vitapartneremmel (Bartha, Szombathelyi tábornokok), sőt egyszer egy nagyon heves összeütközés már-már arra készítetett, hogy a tárgyalások megszakításával fenyegetődjek, a végén mégis megszületett a megegyezés. Ezt írásban is rögzítettük, különös tekintettel a német anyagi szállítás mennyisége és időpontja miatt!” Görnitz: I. m. 281. old.
7. Szombathelyi Ferenc az 1942. április 11-én kiadott, 63.579/eln. 5. vkf.–1942. számú, „A 2. hds. kik. és agi. felkészültsége” címet viselő parancsra utal, melyben a következők olvashatók: „A vezetők és a csapatok kiképzése nem azt a célt szolgálja, hogy hősi halottakat produkáljanak. A harc célja a győzelem, ami természetesen – sajnos – áldozat nélkül nemigen érhető el. De arra kell minden pk.-nak törekednie, hogy minél kevesebb áldozattal, minél nagyobb sikert vívjanak ki. Ez a szakszerű és helyes vezetés és ezért képezték ki a vezetőket vezetőkké. A drága magyar vérral takarékoskodni kell; ezt minden magyar pk.-nak kötelességévé teszem.” Dr. Horváth Miklós (összeállította és a bevezető tanulmányt írta): A 2. magyar hadsereg megsemmisülése a Donnál. Bp., 1959. (második bővített kiadás) 52. old. A parancs teljes szövegét lásd ugyanott, 51–54. old.
8. A 2. hadsereg a Don menti védőállásai ellen 1943. január 12-én megindított szovjet támadás során, illetve az azt követő hetekben súlyos veszteségeket szenvedett. A véres veszteség (halott, sebesült, eltűnt, hadifogságba került) megközelítette a 145 ezer főt, míg az anyagi veszteség a 75 százalékot. Különösen a nehézfegyverek elvesztése okozott szinte pótolhatatlan veszteséget a honvédségnek.
9. Szombathelyi Ferenc nyilván az 1941 végén hazaszállított gyorshadtestre, illetve a 2. magyar hadsereg maradványainak 1943-ban történt hazaszállítására utal.

Lépéseim az angolszász hatalmak felé

1. Ismereteink szerint a magyar katonai vezetés részéről az angolszászok felé tett lépések 1943 őszén indultak meg. Hatz Ottó vezérkari alezredes szófiai magyar katonai attasé 1943. december 16-a és 22-e között Isztambulban találkozott amerikai megbízottakkal. Budapestre történő utazása közben megállt Szófiában, ahol a tárgyalásokról beszámolt Ottó Wagner ezredesnek, a német katonai elhárítás ottani vezetőjének. A Hatz-Wagner megbeszélésről lásd részletesen Beckerle szófiai német követ jelentését, melyet a német külügyminisztériumnak küldött meg 1943. december 22-ei dátummal. A jelentést magyarul közli: *A Wilhelmstrasse és Magyarország. Német diplomáciai iratok Magyarországról 1933–1944.* Bp., 1968. 755–758. old.
2. Ullein-Reviczky Antal, dr. (Sopron, 1894. 11. 08.–London, 1955. 06.), diplomata. 1939 és 1943 között a Külügyminisztérium sajtóosztályának vezetője. 1943 végétől 1944. március 19-éig stockholmi magyar követ. Magyarország német megszállása elleni tiltakozásul lemondott állásáról.
3. Isztambul
4. Hatz Ottó (Branjevo, 1902. 05. 26.–Bp., 1977. 07. 21.), hivatásos katonatiszt, vezérkari alezredes, majd vezérkari ezredes. 1941. 02. 15. és 1944. 02. 01. között szófiai és 1941. 09. 15-éig ankarai katonai attasé, Szófia székhellyel. 1944. 02. 01-től 1944. 07. 01-éig ankarai katonai attasé Isztambul székhellyel, de 1944 májusától már Budapesten tartózkodik, ahol 1944. 05. 03-ától 26-áig a Gestapo fogságában van. 1944. 06. 15. és 1944. 10. 16. között a honvédelmi miniszter szárnysegédje, majd a VII. hadtest vezérkari főnöke. 1944. november 7-én átáll a szovjet Vörös Hadsereg oldalára. Tevékenyen részt vállal az új honvédség szervezésében. 1945. április 4-én a szovjet hatóságok le tartóztatják és a Szovjetunióba hurcolják. 1955-ben tér haza.
5. Erről az alakulatról, illetve létszámáról, felállításának körülményeiről nem rendelkezünk pontos adatokkal. Kádár Gyula: *A Ludovikától Sopronkőhidáig* (Bp., 1978.) című visszaemléke-

zésében megemlékezik róla, de arról is, hogy felállítása nem történt meg. 520–522. old.

6. Szombathelyi Ferenc az időpontot illetően téved, hiszen az új kormány csak 1944. március 22-én alakult meg. Az alakulat feloszlataásáról a Budapesti Közlöny, illetve a Honvédségi Közlöny (Szabályrendeletek) nem tartalmaz intézkedést, illetve rendelkezést 1944 márciusa és májusa között. Mivel Kádár Gyula emlékezése szerint az alakulat felállítása nem történt meg, így nyilván a feloszlataásáról sem kellett rendelkezni.
7. Hitler Adolf életrajzi adatait lásd a Bevezető 15. számú jegyzetében!
8. Szombathelyi Ferenc ilyen irányú parancsa nem ismeretes előttünk.
9. Lakatos Géza, vitéz lófő csíkszentsimoni (Bp., 1890. 04. 30.– Adelaide [Ausztrália], 1967. 05. 21.), hivatásos katonatiszt, vezérkari vezérezredes. 1943. 08. 01. és 1944. 04. 01. között a 2. magyar hadsereg parancsnoka, majd 1944. 05. 26-áig az 1. magyar hadsereg parancsnoka. 1944. 08. 29-étől 1944. 10. 16-áig miniszterelnök.
10. Pappenheim, Friedrich Karl Rabe von (Münster, 1894. 10. 05.– Uentop bei Hamm, 1977. 06. 09.), hivatásos katonatiszt, 1944. július 1-jétől altábornagy. Budapesti német katonai attasé 1941. május 1-je és 1943. október 10-e között ezredesi rangban.
11. A felváltás pontos időpontja nem ismeretes előttünk. Az új katonai attasé azonban 1943. 10. 10-étől töltötte be hivatalát. A felváltás okairól Lakatos Géza visszaemlékezéséből – Aho- gyan én láttam. München, 1981. – nyerhetünk képet: „Októ- ber (1943. G. P.) első napjaiban törzsem hadműveleti osztálya német rejtjelezett táviratot kapott, amely a magyar – időköz- ben megszálló erőkből átkeresztelt – 2. hadsereg-parancsnok- ságnak szólt. Német összekötő törzsem kényelemből s gya- nútlanul átadta a rejtjelkulcsot magyar vezérkari közegeim- nek. Különös szöveg derült ki a táviratból. A budapesti német katonai attasé, Pappenheim ezredes jelentését tartalmazta a német főhadiszállásnak, ugyanakkor az én német összekötő törzsemnek is. (Éz azonban kimaradt a címzésből.) A távirat lé-

nyege az volt, hogy csapataimat Pappenheim különböző szabotázzsal gyanúsította. A magyar katonák – szerinte – nem akartak harcolni, ezért javasolta, hogy a 2. magyar hadsereg háta mögött német egységeket állítsanak a biztonság kedvéért. Bár a hiányos harci kedv jellemzése nagyon is találó volt, a távirat hangja annyira bántó és megalázó volt, hogy én óriási botrányt rendeztem. Javaslatomra Pappenheim ezredest azonnali hatállyal leváltották, és nekem a német főhadiszállás sajnálkozását fejezte ki.” 59–60. old.

12. A keleti fronton tevékenykedő német hadseregek 1942 telétől állandó csapathiányban szenvedtek. Ezért a német parancsnokok előszeretettel vették igénybe szükség esetén a hadtápterületeken működő, frontszolgálatra már fegyverzetük korszerűtlensége miatt is alkalmatlan magyar megszálló hadosztályokat, nem törődve azzal, hogy ezeket a hadosztályokat nem ilyen céllal küldték szovjet területekre. A magyar vezérkar és a német OKW között emiatt állandó feszültség uralkodott. A lehetetlen helyzetet maga Horthy kormányzó is szóvá tette a Hitlernek írt 1944. február 12-ei levelében. Horthy levelét lásd: Horthy Miklós titkos iratai. Bp., 1963. (Második kiadás) 409–410. old.
13. 1943 tavaszától a megszállt területeken gyakorlatilag 9 magyar könnyű hadosztály maradt vissza, amely két hadtestbe szervezve működött előbb mint megszálló erők, majd 2. magyar hadsereg néven Lakatos Géza parancsnoksága alatt.

Magyarország megszállása

1. 1944 tavaszára az általános hadi helyzet Németország számára igen kedvezőtlenre fordult. A háborúból még 1943-ban kivált Olaszország, a szovjet Vörös Hadsereg jelentősen előrenyomult nyugat irányába, nagy német erőket kerített be és semmisített meg. A helyzet rövid összefoglalását – a német-szovjet arcvonalon – lásd: Ölvedi Ignác: Az 1. magyar hadse-

- reg története 1944. január 6-tól október 17-ig, Bp., 1989. 9–10. old.
2. Magyarország német megszállása 1944. március 19-én következett be. A megszállás előkészületeiről és lefolyásáról részletesebben lásd: Kun József: Magyarország német katonai megszállásának előkészítése és lefolyása 1943. szeptember–1944. március. *Hadtörténelmi Közlemények*, 1963/1. szám 37–85. old. Ránki György: 1944. március 19. Bp., 1978. Gosztonyi Péter: Weichs vezértábornagy 1944-es naplója Magyarország megszállásáról. In: Gosztonyi Péter: *Légiveszély*, Budapesti Bp., 1989. 106–122. old.
 3. Greiffenberg, Hans von (Tschebiatkow, 1893. 10. 12.–München, 1951. ?), hivatásos katonatiszt, 1944. 04. 01-jétől gyalogsági tábornok. 1943. 10. 10.–1944. 04. 01. között budapesti német katonai attasé, április 1-jétől a „német Wehrmacht meghatalmazott tábornoka Magyarországon”.
 4. Ghyczy Jenő, giczi, assa- és ablánckürthi (Kisigmánd, Újpuszta, 1893. 05. 04.–Bp., 1982. 01. 18.), diplomata, politikus. 1941. 09. 21. és 1943. 07. 24. között a külügyminiszter állandó helyettese, 1943. 07. 24-étől 1944. 03. 22-ig külügyminiszter.
 5. Jagow, Dietrich von (1892–Merau, 1945. 04. 26.), német diplomata, SA Obergruppenführer. 1941. július 31. és 1944. március 19. között budapesti német követ.
 6. Ghyczy Jenő.
 7. A klessheimi találkozón magyar részről a katonai vezetést Csataj Lajos, csataji (Arad, 1888. 08. 01.–Bp., 1944. 11. 18.), szolgálaton kívüli vezérezredes, honvédelmi miniszter (1943. 06. 12.–1944. 10. 16.) és Szombathelyi Ferenc képviselte.
 8. Kállay Miklós, életrajzi adatait lásd a Bevezető 13. számú jegyzetében!
 9. Horthy Miklós, vitéz nagybányai (Kenderes, 1868. 06. 18.–Estoril [Portugália], 1957. 02. 09.), Magyarország kormányzójának 1943. április 16–17-ei tárgyalásaira történt az utalás. E tárgyalások folyamán Hitler követelte Kállay Miklós miniszterelnök felváltását, a zsidókérdés radikális megoldását és nagyobb magyar részvételt kívánt a háborúban.

10. A klessheimi tárgyalásokról részletes feljegyzésben számolt be Szombathelyi Ferenc 1944. március 20-án. Feljegyzését teljes terjedelmében közli: Zsigmond László (szerk.): Magyarország és a második világháború Titkos diplomáciai okmányok a háború előzményeihez és történetéhez. Bp., 1966. (Harmadik kiadás) 417–425. old.
11. Szombathelyi Ferencet 1944. 04. 19-én mentette fel a Honvéd Vezérkar főnöke szolgálati állásából Horthy Miklós államfő.
12. Veessenmayer, Edmund (Bad Kissingen, 1904. 11. 12.–Darmstadt, 1977. 12. 24.), gazdasági szakember, diplomata. 1944. 03. 19-étől a Német Birodalom budapesti követe és teljes hatalmú megbízottja.
13. Lásd a Bevezető 14. számú jegyzetét!
14. Beregfy Károly (Cservenka, 1888. 02. 12.–Bp., 1946. 03. 12.), hivatásos katonatiszt, vezérezredes. 1944. 10. 16-ától 1944. 12. 20-áig honvédelmi miniszter és a Honvéd Vezérkar főnöke, 1944. 12. 20-ától honvédelmi miniszter és a honvédség főparancsnoka.
15. Szálasi Ferenc (Kassa, 1897. 01. 06.–Bp., 1946. 03. 12.), hivatásos katonatiszt, vezérkari őrnagy, majd nyugállományba helyezése (1935) után politikus. A Nemzeti Akarat Pártjának, majd a Nyilaskeresztes Pártnak a vezetője. 1944. október 16-ától miniszterelnök, illetve nemzetvezető.
16. A vádemelés iratai ez idáig előttünk nem ismeretesek, ismert viszont egy Szálasi Ferenc számára, 1945. január 12-én, Sopronkőhidán készült előterjesztés. Ebben az előterjesztésben Szombathelyi Ferencsel kapcsolatban a következők olvashatók: „Vitéz Szombathelyi Ferenc jelenleg influenzás beteg, nem hallgathattam ki, hanem beszereztem a Hfp. I. bíróságától – volt vkf.-bíróság I. – az 1944. október 11–12. napján tartott főtárgyalási jegyzőkönyv másolatát, mely adatok szempontjából ez idő szerint teljesnek mondható. A jegyzőkönyvmásolat második oldalának utolsó bekezdésétől a 14. oldalig foglalja magában Szombathelyi vallomását. Szombathelyi kérdései, illetve észrevételei ezenkívül a 72. oldal utolsó bekezdésében, a 76. oldalon, a 86. oldal utolsó bekezdésében, a

87. oldalon, a 88. oldal első bekezdésében és a 93. oldalon foglaltatnak.

Szombathelyi saját védekezését, illetve előadásait, melyek gyorsírói jegyzet alapján vették fel, a jegyzőkönyvmásolat 1–14. oldalán, valamint 93–94. oldalán annak idején saját kezűleg javította vagy enyhítette.

Nézetem szerint Szombathelyit a jegyzőkönyvben foglalt adatok alapján elítélni nem lehet – ha csak valamely későbbi főtárgyalás vagy nyomozás alkalmával nem bukkan ki ellene valamely terhelő adat.” Titkos történelmi adatok. Az 1944. okt. 15-i események, sopronkőhidai kihallgatások (Englewood), 1977.

Újvidéki ítéletek

1. Az 1941 áprilisában Magyarországhoz visszacsatolt Bácskában aktív partizánmozgalom fejlődött ki. Sorra-rendre támadták meg a partizánok a csendőrőrsöket, katonai és csendőrpárőröket. A belügyminiszter kérésére a Honvéd Vezérkar főnöke katonai karhatalom kirendelését rendelte el 1942 januárjának első napjaiban. Az ún. razzia véres megtorlásba csapott át, melynek több ezer ártatlan áldozata volt. Az események részletes feldolgozását több munka is vállalta, így Buzási János: *Az újvidéki „razzia”*. Bp., 1963. A. Sajti Enikő: *Délvidék 1941–1944*. Bp., 1987. 152–168. old. A razzia résztvevői ellen 1943. december 14. és 1944. január 14. között lefolytatott eljárásról fennmaradt feljegyzés igen részletes és alapos információkkal szolgál, ezt teljes terjedelmében közli: A. Sajti Enikő–Markó György: *Ismeretlen dokumentum az 1942. januári délvidéki razzia résztvevőinek peréről 1943. december 14.–1944. január 14.* *Hadtörténelmi Közlemények*, 1985/2. 426–456. old.
2. Feketehalmy-Czeydner Ferenc, vitéz (Piski, 1890. 11. 22.–Zsablya, 1946. 11. 05.), hivatásos katonatiszt, altábornagy, 1944 novembere után vezérezredes. 1941. 08. 01. és 1942. 08. 20. között az V. hadtest parancsnoka. A Délvidéken történt események miatt 1942. 12. 01-jével nyugállományba helyez-

- ték. 1944. 02. 10-én rendfokozatából elbocsátották. A Waffen-SS kötelékében tábornokként szolgált, majd 1944. október 16-át követően a honvédelmi miniszter és a Honvéd Vezérkar főnökének a helyettese volt egy rövid ideig.
3. Grassy József, vitéz (Szöllös, 1894. 12. 31.–Újvidék, 1946. 11. 04.), hivatásos katonatiszt, vezérőrnagy, majd 1944. október 16-át követően altábornagy. 1941. 08. 01-től 1942. 04. 01-ig a 15. gyalogdandár parancsnoka, 1942. 04. 01. és 1942. 11. 15. között a 13. könnyű hadosztály parancsnoka a keleti fronton, majd a Honvéd Vezérkar főnöke kiképzési csoportfőnöke. 1944. október 16-át követően a „Hunyadi SS” gránátoshadosztály parancsnoka.
 4. Bárdossy László életrajzi adatait lásd a Bevezető 8. számú jegyzetében!
 5. Keresztes-Fischer Ferenc, dr. (Pécs, 1881. 02. 18.–Attersee [Ausztria], 1947. 03. 03.), jogász, politikus. 1931. 08. 24. és 1935. 03. 04., majd 1938. 05. 05. és 1944. 03. 02. között belügyminiszter.
 6. Babos József, dr. (Néma, 1892. 03. 04.–?), hivatásos katonatiszt, hadbíró alezredes, majd hadbíró ezredes. Az adott időszakban a honvéd vezérkar főnökének ügyésze.
 7. Az ún. újvidéki per tárgyalása során a hadbíróóság elnöke Nádai István, vitéz (Nagy Mihály, 1888. 06. 20.–Balassagyarmat, 1954. 01. 30.), vezérezredes, az adott időszakban az 1. hadsereg parancsnoka volt. A hadbíróóság két tagja, Kiss János, vitéz (Erdőszentgyörgy, 1883. 03. 24.–Bp., 1944. 12. 08.), nyugállományú altábornagy és Németh József (Dunaföldvár, 1888. 11. 28.–Csobánka, 1964. 09. 06.) altábornagy, gyalogsági felügyelő volt.
 8. A lefolyt per csendőrtiszt vádlottjai ellen 10-től 15 évig terjedő időtartamú börtönbüntetéseket szabott ki a hadbíróóság.
 9. Greiffenberg, Hans von altábornagy.
 10. Miután a per vádlottjai közül Feketehalmy-Czeydner Ferenc, Grassy József és Deák László ezredes nem volt letartóztatásban, 1944. január 14-én Németországba távozott. Ott az SS birodalmi vezetőjének vendégeiként kezelték őket. Beléptek a

Waffen-SS-be: Feketehalmy-Czeydner mint SS-tábornok egy Waffen-SS hadosztály helyettes parancsnokaként részt vett a nyugati inváziós seregek normandiai támadása elhárításánál. Deák László, vitéz (Eger, 1891. 01. 07.–Burghausen [Németország], 1945. 05. 03.), hivatásos katonatiszt, ezredes. Az újvidéki razzia idején a 9. honvéd gyalogezred parancsoka.

11. Bartha Károly, vitéz dálnokfalvi (Bp., 1884. 06. 18.–Linz [Ausztria], 1964. 11. 22.), hivatásos katonatiszt, táborszernagy, illetve szolgálaton kívüli vezérezredes. 1938. 11. 15. és 1942. 09. 24. között honvédelmi miniszter.
12. Ismereteink szerint a kirendelt csendőrtábornok Pinczés Zoltán (Oradna, 1891. 11. 03.–Pfarrkirchen [Németország], 1945. 11. ?) vezérőrnagy, a csendőrség felügyelője mellé beosztott tábornok volt.
13. Nem ismeretes, hogy a jobboldali politikusok közül kik kívántak a tárgyaláson jelen lenni.
14. Ez így nem helytálló. Feketehalmy-Czeydner Ferenc, Grassy József és Deák László is a honvédségben viselt rendfokozatának megfelelő rendfokozatban került át a Waffen-SS állományába.
15. Feketehalmy-Czeydner Ferencet 1944. április 28-án helyezték vissza nyugállományú altábornagyi rendfokozatába, Grassy József pedig tényleges állományba került, és 1944. november 1-jével altábornaggyá lépett elő.

Zsidókérdés

1. Az ún. „munkácsi zsidóverésről” a következőket olvashatjuk Saly Dezső: *Szigorúan bizalmas! Fekete könyv: 1939–1944.* (Bp., 1945.) című munkájában: „1942. augusztus 30.
Z. barátja, nyugalmazott őrnagy, aki hivatalos ügyben járt Munkácson, beszéli, hogy egyik éjszaka nagy sürgés-forgásra riad föl. Kinézett a szálloda ablakán, a tér tele volt katonákkal, akik nagy sietve gépfegyvereket állítottak föl, és láthatólag teljes harci készségben voltak. Reggelre megtudta, hogy a

helyőrség körülvette a zsidók által lakott városrészeket, a katonák behatoltak a házakba, kihúzták az ágyakból a zsidókat, értéktárgyaikat, pénzüket, rádióikat, fényképezőgépeiket és más mindenféle használati tárgyaikat összeszedték, s reggelig különböző udvarokon és épületekben őrizetben tartották őket. Akkor a foglyokat hazaengedték, az értékeket pedig a kaszárnyákba szállították. A város képviselője, Fenczik, délelőtt telefonon emelt panaszt a vezérkari főnöknél, aki történetesen Kassán járt, s délutánra meg is érkezett Munkácsra. Mikor a történeteket jelentették neki, nem akarta elhinni és arra kérte a képviselőt és a városi vezetőséget, hogy menjenek vele a kaszárnyába. A parancsnok itt hosszú hebegés után bevallotta, hogy az éjszaka »partizánygyakorlatot« rendezett abból a feltevésből indulva ki, hogy a zsidók partizánok, akiket ártalmatlanná kell tenni. Az esetnek néhány lefokozás volt a következménye. A megbüntetettek között van egy zászlós is, aki azt a parancsot adta egy katonának, hogy rúgjon hasba egy másállapotos zsidó asszonyt. A katona nem akarta teljesíteni a parancsot, mire a zászlós revolvért fogott rá. Kiderült, hogy a zászlós politikai bűncselekmények miatt többszörösen büntetett nyilas agitátor volt, aki bevonult és gyakorlatilag is terjeszteni akarta az »eszmét.« 535. old.

2. Ez a kérdés igen összetett. Minden irányból történő leegyszerűsítése tévútra vezethet. Tény, hogy a honvédségen belül a zsidókérdés kezelése általában a tisztikart is megosztotta. A megsemmisítésnek, a munkaszolgálatosok elpusztításának azonban nem volt szervezett irányítása. A halálesetek döntő többségét a fronton, kiképzetlenül az aknamezők felvételére kényszerítettek „balesetei”, ellenséges belövések és a muszok mellett létesített honvédségi kerettagok (órség) kegyetlensége a rájuk bízott személyekkel okozták. Nem kevés olyan parancsnok volt, akik a kezükre bízott munkaszolgálatosok elpusztítását szorgalmazták. Ezeknek túlnyomó többsége a frontszolgálatra bevonultatott, a szélsőjobboldali propagandától befolyásolt tartalékos tiszt, illetve tiszthelyettes volt.
3. A 2. magyar hadsereg parancsnokságra történő utalás.

4. Szombathelyi Ferencnek az adott időszakban két személyi segédtszjtje volt, Huszár Hugó (Bp., 1897. 07. 03.–1977. ?), ezredes és Lieszkovszky Pál (Miskolc, 1900. 08. 23.–Bp., 1978. 12. 26.), alezredes. Nem ismeretes, hogy melyiket küldte ki az ügyek felderítésére.
5. A 2. magyar hadseregben a zsidó munkaszolgálatos alakulatok felügyelőjévé vitéz Tanító Béla (Somorja, 1891. 08. 29.–Szombathely, 1945. 03. 04.), vezérőrnagyot nevezték ki, aki e beosztást 1942. december 1-jétől töltötte be. Addig a 10. könnyű hadosztály parancsnoka volt.
6. Szombathelyi Ferenc javaslatára a honvédelmi miniszter a hátszágai alakulatok (elsődlegesen a zsidó munkaszolgálatos alakulatok) felügyelőjévé Róder Jenő (Pápa, 1889. 06. 12.–Bp., 1974. 07. 05.) vezérőrnagyot bízta meg. Róder Jenő gyakorlatilag 1942. december 11-étől látta el a beosztását, 1943. február 1-jétől mint időlegesen ténylegesített vezérőrnagy. A honvédelmi miniszteri rendelet feladatát a következőkben szabta meg: „Különböző hátszágai alakulatok és szervek felügyeletében kat. közig. szempontból való közreműködéssel Róder Jenő idt. vörgy.-t bízom meg.
 1. Róder vörgy. közvetlenül nekem van alárendelve.
 2. Feladata
 - a) szóbelileg kiadott utasításaim alapján és az esetenként kiadott Nyílt pcs.-ban megszabott ellenőrzések végrehajtása különböző hátszágai alakulatoknál.
 - b) Az ellenőrzések alkalmával szerzett tapasztalatokat és megfigyeléseit közvetlenül nekem jelenti, s a szükségesnek mutakozó intézkedések megtételére javaslatokat tesz.
 3. Róder vörgy. feladatával kapcs. mindennemű intézkedés jogát azonban mind a közp. osztályokra (szervekre), mind a hátszágai alakulatokra és a közbeeső szervekre vonatkoztatva továbbra is magamnak tartom fenn.” Hadtörténelmi Levéltár, Honvédelmi Minisztérium, 1942. 77.973/el. 8. b. Róder Jenőnek a hadműveleti területen nem volt jogában ellenőrizni, szemrevételezni. Az a terület a honvéd vezérkar főnökének hatáskörébe tartozott. Ott az ő felügyelője, Tanító Béla vezérőrnagy működött.

A vezérkar főnökének (vkf.) bírósága

1. Mosonyi Győző (1905. 10. 26.–) hivatásos katonatiszt, a légi-erőknél százados. A Nyilaskeresztes Párt Hungarista Mozgalom titkos tagja. 1942-ben felállított egy ún. „hungarista rádió-állomást”. Ezt az illetékes hatóságok rövidesen felfedték és mivel a szálak Mosonyihoz vezettek, letartóztatták. A Honvéd Vezérkar főnökének bírósága 12 évi fegyházra ítélte. A nyilas hatalomátvétel után kiszabadult és államtitkár lett a kormányban.
2. Ezen állítás megfelel a valóságnak. Például a zentai kommunis-ták katonai szervezkedése ügyében 1941. november 7-én a vkf. bírósága mint rögtönítélő bíróság tíz vádlottat halálra ítél. „Vitéz Szombathelyi vezérezredes, a M. Kir. Honvéd Vezérkar főnöke mint illetékes parancsnok az ítéletet megerősítette, azonban a Nagyabonyi Vince Miklós, Lövei Mihályné, sz. Székely Ilona, Őszi Szabó János (sic!) és Nagymélykúti Mátyás vádlottakra kiszabott halálbüntetést kegyelemből 15, illetve 10 évi fegyházbüntetésre változtatta.” Katona Pál: Meggyőző-désből tettem... Gerő István élete és munkássága Zenta, 1972. 115. old. Hasonló volt a helyzet az ún. „Deák-csoport” ügyében is. A 25-30 főnyi kommunistaszimpatizáns, röpcédulázó, fegyveres harcra buzdító csoport tagjai 1943 tavaszán rendőr-kézre kerültek Budapesten. Az ügyükben ítélező vkf.-bíróság a csoport két vezetőjét, Deák Györgyöt és Mayer Arnoldot halálra ítélte. Egyikük sem folyamodott kegyelemért. „Természe-tesen annál nagyobb volt az örömünk – írja Deák György visz-szaemlékezésében –, amikor 1943. július 15-én közölték ve-lünk, hogy a Honvéd Vezérkar bírósága, illetve a Honvéd Ve-zérkar főnöke, Szombathelyi megváltoztatta mindkettőnk íté-letét életfogytiglani fegyházra.” Deák György visszaemlékezése. (Közli: Gari Tibor) Párttörténeti Közlemények, 1974/2. 180. old.
3. Az Államvédelmi Központot 1942. szeptember 4-én állítot-ták fel, a belügyminiszter és a honvédelmi miniszter egyide-jűleg kiadott rendeletével. Gyakorlatilag az egységes műkö-

dést célozta a belső ellenállási mozgalmak, kémkedési ügyek, nemzetvédelmi ügyek felderítésében.

4. Újszászy István (Nagykőrös, 1894. 08. 30.–?), hivatásos katonatiszt, vezérőrnagy. 1939. 05. 01.–1942. 08. 01. között a 2. vkf. osztály vezetője. 1942. 10. 14-én, 1942. 07. 01-jei hatállyal az Államvédelmi Központ vezetőjévé nevezték ki. 1944 áprilisában beosztásából felmentették, majd német fogságba került. Vádoltja volt a Szombathelyi Ferenc ellen 1944. október 11–12-én lefolytatott pernek. 1945-ben a szovjet hatóságok elhurcolták. Újszászy 1946-ban titokban visszatért Budapestre, ott a Katonapolitikai Osztály álnéven egy budai villában helyezte el, ahol nem volt őrizetben, csak „felügyelet” mellett élt. 1947-ben titokzatos körülmények között hunyt el. Egyik reggelen szakácsnője holtan találta ágyában. Haláláról hivatalos közlemény nem jelent meg.
5. A kérdéses ügy körülményei, részletei nem ismeretesek előttünk.
6. Kovács Imre (Alcsút, 1913. 03. 10.–New York, 1980. 09. 29.) író, publicista, a Nemzeti Parasztpárt egyik alapítója, 1939 és 1946 között főttkára. 1945 után nemzetgyűlési és országgyűlési képviselő. Az egyre erősödő kommunista erőszak és befolyás következtében 1948-ban emigrált. Svájcban, illetve az USA-ban élt.
7. Ebben a kérdésben Kovács Imre 1975. július 14-én részemre írott levelében így foglalt állást: „A visszaemlékezés – Szombathelyi. G. P. – kicsit sántít. Az Új Látóhatár 1963. március–áprilisi számában megírtam, hogy kerültem a Hadik laktanyába, majd a Margit körúti katonai börtönbe. (Helyesen Honvédfogház. G. P.) Statáriális hadbírószág elé akartak állítani, de érvelemre, hogy nem értek tetten hazaáruláson, s így a statáriális hadbírószág nem illetékes az ügyemben, áttették azt rendes hadbírószág elé, de azt nem merték lefolytatni. Ugyanis én jó fél évvel előbb kerültem az angolokkal összeköttetésbe, mint a Kállay-kormány, s amikor ők is elkezdtek tapogatózni (1942 nyarán Isztambulban), valahogy nem nézett ki jól, hogy ugyanezért engem súlyosan elítéljenek. Pontosan nem emlék-

szem, 1942 augusztusában lehetett, amikor... az ügyeletes őrmester elvitte ruhámat, ingemet (piszkosan) kivasalni, s míg vártam rá, egy rabborbély megborotvált (haját nyírni nem kellett, mert kopasz voltam). »Kiöltözötten« egy katonai mentőautóban felvittek a Várba, a Színház utcába, a vezérkari főnökségre, ahol Szombathelyi nagy törzstiszti segédlettel fogadott. (Tanúkra lett volna szüksége németbarátsága bizonyítására? – G. P.) Kíméletlen hangon, szinte kiabálva mondotta, hogy a háborút meg akarja nyerni, aki elébe áll, eltapossa, ha én állok elébe, engem tapos el. Csendesen megjegyeztem, ezért kár volt felrendelni engem a Várba, a Margit körúton is tudtomra adhatták volna a fenyegetést. Aztán mintha mi sem történt volna, szelídebben arról kezdett beszélni, hogy most jött vissza Ukrajnából, ahol a munkaszolgálatosok leborultak előtte, átkarolták a csizmáját és magyar mivoltára apellálva kérték, hogy kegyelmezzen nekik (!? – G. P.). Azt nem mondotta, hogy mit csinált, de fennhéjázóan folytatta: Ez a nagyúri gesztus nyilvánul meg most magával szemben. Elrendeltem szabadlábra helyezését, egy feltétellel! Ne hagyja el az országot, mert nem szeretném, ha egy hét múlva a BBC-n keresztül vitatkozna velem! Enyhén összeillesztette a bokáját, a fejével biccentett, hogy mehetek. Egy óra múlva szabad voltam.”

Politikai magatartásom

1. Ez tény. Szombathelyi Ferenc minden egyes lépését egyeztetette a kormánnyal, nem tárgyalt felelős német katonai és politikai személyekkel anélkül, hogy arról a kormányt, illetve az államfőt ne tájékoztatta volna.
2. Így például fogadta 1942. október 2-án Schönherz Zoltán hűgát is, aki bátyja halálos ítéletének megváltoztatását kérte Szombathelyitől. Szombathelyi az ítéletet azonban megerősítette, hiszen a szabályosan lefolytatott perben bebizonyosodott Schönherz kapcsolata a Szovjetunióval és az is, hogy Moszkva küldte Magyarországra. Feltehetőleg nem elhanya-

golható tény az sem, hogy a háború közepén furcsa reakálást válthatott volna ki a német politikai és katonai körök részéről, hogy a Kommunisták Magyarországi Pártjának Moszkvából küldött vezetőjét Magyarországon halálra ítéélése után felmentik.

3. Így például a német Vaskereszt Lovagkeresztjét kapta meg Miklós Béla, Lakatos Géza (utóbbi hozzá a tölgyfalombokat is). A második világháború folyamán összesen heten kapták meg ezt a kitüntetést, valamint Horthy Miklós. Névsorukat lásd: Andreas v. G.–Payer: *Armati Hungarorum*, München, 1985. 588. old.